

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Angst voor en verweer tegen de Duinkerkers

Belonje, J.

Citation

Belonje, J. (1978). Angst voor en verweer tegen de Duinkerkers. *Mededelingen Van De Nederlandse Vereniging Voor Zeegeschiedenis*, 37, 19-26. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305556>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305556>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

particulier er zijn zaken voor in de steek moest laten. Hij mocht echter de voeding leveren. Veel meer ontving de meester-scheepstimmerman Jan Symonsz. Muyen uit Amsterdam, namelijk 9 gulden. De vacatie van Witsen is ondoorzichtig, omdat hij een bedrag heeft opgevoerd inclusief de kosten van een dienaar en andere onkosten. Verder bevat zijn declaratie een groot aantal posten wegens reis- en verblijfkosten. Zijn totale bedrag komt op 680 gulden, zeven stuivers en twaalf penningen. Van de overige met name genoemde adviseurs hebben wij de vacatiegelden niet kunnen vaststellen.

Bijzonder interessant is de tekening van het schip, al ontbreekt er wel iets aan zoals het lopend touwwerk van de bezaansroede. Zij mag als een uit vakkringen afmonstig document gelegd worden naast de door Hendrik Hondius uitgegeven gravure "navire royale faicte en Hollande anno 1626", die door de restaurateurs van de Wasa zo hoog geschat wordt.

Noten

1. II, p. 125.
2. Alan Roddie, "Jacob the Diver", *The Mariner's Mirror*, 62 (1976) p. 253.
Zie over Suriano de bijzonder interessante biografie door P. Geijl, 's-Gravenhage, 1913.
3. "Reckeninge van d'onkosten gedaen op 't verongelukte schip van Sijne Majesteit van Vranckrijck, 1619." Algemeen Rijksarchief, Archief der Staten-Generaal, no 12574-41.
4. Waar het schip gebouwd was, wordt nergens gezegd.
5. J.G. Smit. Resolutiën der Staten-Genraal. Nieuwe Reeks, III, 1617-1618, p. 521. (R.G.P. no. 152).
6. Joh.E. Elias. De vroedschap van Amsterdam 1578-1795. Haarlem, 1903-1905. 2 vol., I.168.

Angst voor en verweer tegen de Duinkerkers

Dr. J. Belonje

In zijn "Het Nederlandsche Zeewezen" betoogde De Jonge 1), dat in de oorlog ter zee met het uitbreken van de opstand tegen Spanje de manoeuvres vaak achterwege bleven, en hij voegde daaraan de betekenisvolle verklaring toe dat "de onnoemelijke gevechten in de strijd met de Duinkerkers geleverd, grotendeels bestonden uit een treffen tussen twee, vier of enige weinige meerdere schepen, waarbij het uitvoeren van manoeuvres weinig te pas kwam". Een typisch voorbeeld nu van zo'n actie op beperkte schaal wordt ons vertoond bij het aanschouwen van een contemporaine prent, verbeeldende op bepaald suggestieve wijze hoe halverwege Egmond op Zee en "de Rel" ten noorden van de "vierboet van Wijck op Zee" een "Duynkerker aen strant gejaecht den 3 april 1641 op de middagh, terwijl het schip uit zee bestookt werd door dry oorlogschepen Staten volk" en van de landzijde bovendien door talrijke te hulp snellende, meestal verspreide manschappen, uit Holland herkomstig 2). Vrij zeker is ook het gevecht met de Duinkerkers op 3 oktober 1622, toen het "metalen" kanon genaamd "Het Roode Paart", omhoog gevlogen van zo'n vijandelijk schip, op het dek van een andere aan Nederlandse zijde strijdende oorlogsbodem terecht kwam, een soortgelijke, min of meer kortstondige ontmoeting geweest 3).

Nu in de tegenwoordige tijd vrijheidsberovingen in velerlei vorm zich opnieuw beginnen voor te doen, zal het mogelijk belangwekkend zijn om eens na te gaan op welke wijze men zich in de 17e eeuw meende te kunnen verzetten tegen dergelijke gevreesde ondernemingen, waartoe in het bijzonder de Duinkerkers bij hun strijd een toevlucht meenden te moeten nemen.

De schrik voor de Duinkerkers zat er omstreeks 1630 hier te lande duidelijk in, en dan bepaald in die streken van Holland, waar in de nabijheid van duin en strand de bevolking slechts dun gezaaid aanwezig was. De middelen tot communicatie met de steden, vooral die in het hart van het land, waren daarbij veelal slecht, en de troepenmachten lagen meestentijds in de steden geconcentreerd.

Eén van die afgelegen oorden werd in Holland's vrijwel uiterste Noorderkwartier gevormd door de Zijpe en Hazepolder, een uitgestrekt gebied tussen Petten en Callantsoog, dat in 1597 definitief op de zee veroverd was en waarop men aanstonds kosten noch moeite gespaard had om het niet alleen in cultuur te brengen, maar ook om er tal van boerenbehuizingen te stichten. P.C. Hooft moge met dit aangewonnen aanzienlijk stuk polderland gespot hebben en het hebben vergeleken met een onbewoonbaar gebied - hij sprak zelfs over een "graf" 4) -, er hebben zich in dit uitgestrekte nieuw gewonnen terrein tamelijk veel kolonisten kunnen vestigen. Vandaar ook, dat de zojuist aangehaalde angst voor een invasie van Duinkerker zijde allerm minst ongemotiveerd was. Begrijpelijk moest het daarom zeker zijn, dat men onder deze omstandigheden in de eerste plaats gemeend heeft zijn toevlucht te moeten zoeken bij het eigen dijkbestuur, waar een willig oor werd gevonden. Omdat ook verdere klachten niet uitbleven, besloten de regenten in deze landstreek, uitmakende het college van hoofdingelanden, een commissie aan te wijzen die ingevolge verkregen consent van de Staten de ingezetenen op wapens zou doen stellen 5), waarna deze wapens ook - echter na langdurige aarzelingen - werkelijk ten behoeve van de inwoners zijn aangekocht 6). Nauwelijks was deze maatregel genomen of tengevolge van de zich wijzigende militaire positie dienden zich nieuwe en ernstiger bedreigingen aan, als gevolg waarvan in de Zijpe en Hazepolder in 1628 het volgende besluit werd opgetekend: "Alsoo wij dagelijcx horen uyt luyden van Duynkerken comende, dat die van Sijp ende andere onse nagebuyren 7) van de Duynkerkers werden gedreicht om aldaer te comen landen en eenige notabele persoonen te halen, off niet goet soude sijn datter ordre beraemd werde bij ons en ons nagebuyren, door last ende autoriteyt van de Heern Staten, opdat eenyder soude mogen weten hoe hij hem bij sulcke gelegenheyt soude hebben te dragen [en] wat hulpe en se secours elck soude toebrengen. Het collegie in loco 8) is gelast om een ordre op de defentie op 't papier te brengen [en] die approbatie van hogerhandt te versoecken" 9).

De angst die de bevolking allengs meer begon te beheersen, heeft er stellig toe bijgedragen dat het landsbestuur van Holland bij uitsluiting een middel heeft gezocht in deze door toepassing van zijn oorlogsvloot. En aangezien het hier beschreven geval voornamelijk ging om het noor-

delijk uiteinde van het gewest met flank vooral en eilanden, lag het voor de hand om juist die in te zetten welke ressorteerden onder de admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier. Helaas is juist in deze periode datgene wat er aan archivalia bewaard bleef, herkomstig speciaal van dit lichaam, allesbehalve van grote omvang. Het kan daarom zijn nut hebben ter illustrering van de exploitatie van de betrokken zeeraad naar andere, minder officiële en meer particuliere documenten te zoeken waarin, zij het vaak slechts in details, het optreden van het personeel ter zee soms toevalligerwijs is vastgelegd. En daarbij dient dan in de eerste plaats gedacht te worden aan de protocollen van de notarissen, die destijds gefungeerd hebben in steden uit die streek, waaruit de commandanten met hun bemanningen en zelfs de schepen, veelal ingevolge aanbouw ter plaatse, herkomstig waren.

Reeds eerder heb ik in dit tijdschrift de aandacht kunnen vragen voor een bepaald oorlogsschip, dat niet alleen de naam droeg van Alkmaar als stemmende stad uit Hollands Noorderkwartier, maar uit welk centrum én de kapiteins én het zeevolk en zelfs het schip meestentijds vandaan kwamen (10). Ook ditmaal heb ik mij beperkt tot de archieven van het Alkmaarse notariaat, ofschoon ik mij er terdege van bewust ben, dat er alle kans bestaat dat uit de overeenkomstige collecties van de andere steden van het gewest - derhalve uit die van Hoorn, Enkhuizen, Medemblik, Edam en Monnikendam, wellicht zelfs ook van Purmerend - mede dergelijke gegevens te putten zullen zijn, wanneer het gaat over botsingen met de Duinkerkers die zich in dezelfde periode afspeelden op en om andere schepen van de bovengenoemde admiraliteit.

Ter nadere illustrering der gebeurtenissen moge ik dan nu enige voorbeelden van verslagen betreffende acties tegen de Duinkerkers in excerpt, maar ook in extenso, laten volgen.

I. Acte van december 1627, voor notaris C. de Haes te Alkmaar. Inventaris notarieel archief Alkmaar 106, ongefolieerd.

Op huyden den vierden december anno 1627 compareerde voor mijn, Cornelis de Haes, notarius publicus, in presentie van de naegenomde getuygen, deerbaere Trijn Pieters weduwe [van] wijlen Meynert Gerritsz., out omtrent vijffenvijftich jaeren, ende Neltge Meynerts, haere dochter, out omtrent vijffentwintich jaeren, versocht sijnde der waerheyt getuychenisse te geven ter instantie en verzoecke van Jaques Tomasz., veerman op Hooren, vanwegen Jacob Jansz. Duynkercker, schipper, woonende tot Hooren. Ende hebben dienvolgens sij, getuygen, bij haere vrouwen waerheit, conscientie ende zielen salicheyt verclaert, getuycht en geattesteert waerachtich te wesen, dat sij Gerrit Meynertsz., haeren soon en broeder respectie, die in den voorleden jaere met het schip *Vierhuysen* uyt de Straete es gecommen, dick ende menichmael hebben hooren seggen ende verclaeren, dat de voorszeghte Jacob Jansz. Duynkercker, die benefens 't voorszeghte schip *Vierhuysen* uyt de Straete quam, 't selve schip *Vierhuysen* hetwelcke op de Noortsee op de wederomreyse tegen een Duynkerckse zeerover slage was, loffelick heeft ontset ende van deselve Duynkercker bevrijt. Ende dat deselve Jacob Jansz. Duynkercker de eenige oorsaecke was dat hij, Gerrit Meynertsz. en het gehele schip *Vierhuysen* in 't gewelt van de voorszeghte Duyn[ker]ckers nieten vervielen. Verclaerde oock dat de voorszeghte haeren soon en broeder respectie, die op de voorszeghte tocht met een musquet door sijn billen was geschooten, wel hebben hooren seggen dat het merendeel van de bootsgesellen op 't voorszeghte schip *Vierhuysen* geen coragie hadden om te slaen, ende haer verberchde beneden in 't schip, sulcx dat geen onseet voorhanden was als door de voorszeghte Jacob Jansz. Duynkercker. Voor redenen van wetenschap allegeerde sij, getuygen, dat sij haeren broeder in 't cureren van de voorszeghte wonde continuelicken in 't bedde hebben bewaect ende hantreyckeninge gedaen, ende dat sij mitsdien alle 'tgunt voorszeght is menichwerven soo tegens doctor, gebuyren en kennissen hebben hooren verhaelen. Eyndigende hiermede haere verclaringe, tevreden sijnde. Ende aldus gedaen ter presentie van Jan Gerritsz., brandewijnbrander, en Jan Jansz., schedemaecker, getuygen. 'T merck van Trijn Pieters, Nelten Meynders. 'T merck van Jan Gerritsz., Jan Jansen, schedemaecker. Cornelis de Haes scripsit, notarius publicus.

II. Acte van 11 januari 1628 voor notaris J.C. van der Gheest te Alkmaar. Inventaris notarieel archief Alkmaar 57, fol. 233 en verso.

Attestatie. Compareerde voor mij, notaris residerende binnen der stad Alkmaar, ende den getuygen naegenompt, Jacob Jacobsz., schipper, Arian Jansz. Penningh, appointe, Jan Crijnsz., timmerman en constapel, Symon Roemersz., Joris Pietersz., quartiermeester, Jan Harmansz., quartiermeester, Pieter Cornelisz., bottelgier, Pieter Jacobsz., cock, ende Jan

Jansz., sijn maet, wonende alle binnen dese stadt, uytgeseyt Joris Pieters die wonende in den banne van Outdorp, alle van bequamen ouderdom om der waerheyt getuychenisse te geven. Ende hebben ten versoucke van capiteyn Harman Boldewijnsz., mede poorter derzelver stadt, bij eere en zekerheyt in plaetse van eede verclaert, getuycht ende geattesteert hoe waer is dat sij, getuygen, mette voornoemde capiteyn, elck in qualite als vooren, de Ed.Mo. Heeren Staeten Generael en Zijn Princelijcke Excellentie te water gedient hebben omtrent den tijt van twintich maenden totten dage van den affdanckinge toe, wesende in 't leste van november lestleden. Gedurende welcken tijt den capiteyn hem getrouwelicken heeft gequeten onder het commandament van zijnen commandeur zoo in 't cruysen van de zee als andersints, ende oock, zoo wanneer men yets onraets conde bespeuren, daernaetoe geloopen ende zijne vijanden gesocht. En dat zij oock slaech geweest met drie scheepen en een jacht tegens vijff Duynkerckersche scheepen, elck op hebbende tweehondert man ende achtentwintich stucken geschuts. Diewelcke veel volcx hebben verlooren door 't schieten van de Hollantse schepen, gelijk sij van eenige gasten (van deselve scheepen gecomen zijnde) in Zeelant verstaen hebben. Verclaren mede, dat zij een prijs hebben become die van den Duynkerckers veroverd was, ende eenige Duyn[ker]ckers overboort heeft gewurpen, en voorts hem in dezelve zijnen dienst gequeeten en gedragen heeft als een vroom, courasieus capiteyn toestaet en behoort te doen. Overbodich staende [dat] zij, getuygen, es 't noot, 't gene voorszeght staet t'allen tijden gestandt te doen en met eede te stercken. Aldus gedaen binnen de voorszeghte stadt Alkmaar, ten huysse van Jacob Pietersz. Vlammingh, herbergier, ter presentie van denzelve Jacob Pietersz. ende Jacob Pietersz., varentgesel, poorteren der voorszeghte stadt als getuygen, opten Xlen januari anno 1628. Jacob Jacopssoon, schipper. 'T merck bij Arian Jansz. Penningh gestelt. Jan Krijnen, timmerman. Symon Roemersen, konstapel. 'T merck bij Jan Harmansz., gestelt. Jacob Pietersz. 'T merck bij Pieter Cornelisz. gestelt. Pieter Yacobsz. Jan Jansen. 'T merck bij Jacob Pieters gestelt. Jacob Pyeters Vlamick. J. van der Gheest, notaris publicus.

III. Acte van 11 april 1633 voor dezelfde notaris. Inventaris a.v. 59, fol. 278 verso.

Attestatie. Compareerden voor mij, notario, d'eersame Jacob Quirijnsz., lieutenant, Dirck Pietersz., schipper, Jan Cornelisz. Prins, schrijver, Wessel Gerritsz., hoochbootsman, Arian Gerritsz. Dobbeman, schieman, Jacob Jacobsz., constapel, en Michiel Cornelisz., quartiermeester, alle poorteren deser stadt, hebbende bequame ouderdom om der waerheyt getuychenisse te geven. Ende hebben ten versoecke [van] Carstijntge Vlamings, weduwe [van] wijlen Pieter Jacobsz. Roother, in zijn leven cocq, mede poorterse deser stad, bij eere en zekerheyt in plaetse van eede verclaert, getuycht en geattesteert waer en waerachtich te wesen dat zij, getuygen, elcx in qualite als voornoemt de Geunieerde Nederlanden te waeter op 't schip van capiteyn Cornelis Cuyten in den verleeden jaere gedient hebben. Ende weeten mitsdien wel dat die voorszeghte Pieter Jacobsz. mede op 't voorszeghte schip voor cocq was [en] met een coegel wegende omtrent de vier pondt gegoyt is geworden van een vaden gast varende op 't schip van capiteyn Goethals ofte Bierdrager, van Amsterdam, voor zijn podt, dat de tanden uyt de mont vallen, opten XXIIlen september lestleden. Daervan hij de XVIIle november daeraenvolgende deser werelt is overleden. 'Twelck toe gecomen is, vermits zij, getuygen, met haer schip genomen hadden een Duynkercker scheepe, alsoo die voorszeghte capiteyn Bierdrager (naedat zij 't voorszeghte scheepgen hadden doen strijcken) haer aen boort es gecoomen en 't voorszeghte scheepgen haer ontweldichde. En zij, zulcx niet willende lijden, zijn oock in 't boot gevallen om 't voorszeghte scheepgen of prijs te halen, doch worde alsdoen van capiteyn Bierdrager's volck de voorszeghte cock, alsoo gelijk vooren is geseyt, gegoyt, gevende voor redenen van wetenschap alle doententijde mede in zee, binne scheepsboort en present geweest te zijn, als die voorszeghte haere cock zijij gegoyt wierde. Overbodich staende [dat] zij, getuygen, desnoot 't gene voorszeghte staet t'allen tijden gestandt te doen en met eede te stercken. Aldus gedaen binnen de voorszeghte stadt Alkmaar, ten huysse van Lijsbeth Jans, dochter, weduwe van Jan Quirijnsz., ter presentie van Albert Egbertsz., corporael, en Jan pietersz. van Hunderen, inwonende poorteren der voorszeghte stadt als getuygen, opten XIle april 1633. Luytenant Jacob Krijnz. Hochbootsman Wessel Gerritsen. Schipper Dirck Pietersz. 'T merck bij Arian Gerritsz. Dobberman gestelt. Jan Cornelisz. Prins. Jacop Jacopssoon. Mycgel Cornelissen. 'T merck bij Aelbert Egbertsz. gestelt. Jan Pitersen. J. van der Gheest, notaris publicus.

IV. Acte van 29 november 1636 voor notaris C.J. Baert te Alkmaar. Inventaris notarieel archief a.v. 98, fol. 35.

Op huyden den XXIXen november anno XVI-sesenedertich compareerden voor mij, notaris, ende den getuygen naergenoemt: Gabriel Gerritsz., out omtrent L jaeren, ende Aelbert Janssz., out omtrent XXII jaren, beyde woonende binnen deser stede. Ende hebben bij haerluyden mannenwaerheyt in platse van eede, ten versoecke van Maritgen Jansdochter, huysvrouwe van Baltis Claesz., appointe, ende Jannigen Cornelisdochter, huysvrouwe van Pieter Claesz., verclaert ende geattesteert waer te sijn dat sij, getuygen, op 't schip van capiteyn Jan Warnaertsz. Capelman beneffens des requirantes mans het vaderlant te water dienende - te weten d'voornoemde Gabriel Gerritsz. voor botteliersmaet ende d'voornoemde Aelbert Janssz. voor constabel - opten VIen october lestleden met de voornoemde capiteyn Capelman tegens drie Duynkerckers sijnde drie coninx-fregatten slaech geweest sijn, geduyrende d'selve slach wel seven ofte acht uren lanck, soodat d'voornoemde capiteyn Capelman wel twaelf dooden ende in de dertich gequetsten op hebbenden (waervan naderhant noch drie sijn gestorven), hebbende oock verscheyden schooten onderwater in sijn schip gecregen, nyet-jegenstaende alle devoir ende cloeckmoedicheyt bij hem en sijn volck gebruyct, genootsaect is geweest sijn schip ('twelck all begonde te sincken) op te geven. Ende is met sijn volck gevanckelijck naer Duynkercken gebracht. Verclaerden voorts dy getuygen dat sij aen de haven van Duynkercken haer in een visschersschuytgen versteken hebben ende met groote moeyelickheyt thuyd gecomen sijn. Bereyt sijnde sij, getuygen, omme desen voor allen heeren en wetten gestant te doen ende naerder te verklaren. Aldus gedaen binnen der voorszeghte stede Alkmaar ten comptoire mijns notarij, ter presentie van Willem Willemssz. Rosgemars ende Dirck Pietersz., beyde cleermakers ende poorteren deser stede als getuygen. 'T merck gestelt bij Gabriel Gerritsz. Aelbert Jansen. Wyllem Wyllemson Rosgemarsz. Dyrck Pietersen. C.J. Baert, notarius, scripsit 1636.

V. Acte van 17 maart 1637 voor notaris B.J. Heerencarspel te Alkmaar. Inventaris a.v., 113, fol. 55.

Attestatie. Compareerde voor mij, Baert Jansz. Heerencarspel, openbaer notaris etc. en de getuygen naergenoemt: Albert Jansz., konstabel, out omtrent 31 jaren, ende Aerien Stevens, bosschietter, out omtrent 31 jaren, poorteren deser stede. Ende hebben ter instantie ende versoecke van Willem Loddingh mede-bosschietter geweest op het schip van capiteyn Janwarnaertsz. Capelman. Ende hebben bij haer mannewaerheden in plaetse van eede verclaert, getuycht ende geattesteert hoe waer ende waerachtich is, dat sij, getuyge, in den jare sestienhondertsessendertich beneffens den requirant ten dienste van de Gemeenelant van Hollandt ende West-Vrieslant met den gemelten Jan Warnaertsz. Capelman op 't schip genaemp de 'Luypaert' hebben gevaeren ende dat sij, getuygen, wel weten dat de voornoemde Willem Loddingh, requirant in desen, vóór de slach dien sij tegens drie coningsvergatten van Duynkercken hebben gehadt, gesont van lichaem ende wel gedisponeert is geweest. Ende dat hij, Willem Loddingh, geduyrende den voorszeghte slach met een stuck. 'twelck met schroot was geladen, is gequest geworden aen sijn handt, arm ende borst, mitsgaders aen sijn oor. Verclaert voorts d'voorszeghte Aerien Stevensz. dat hij altoos naer 't opgeven van haer schip bij ende beneffens den requirant soo in een van de vergats als tot Duynkercken in 't gevangenhuys is geweest en mitsdien aen den requirant veel pijn ende ellendicheyt door de voorszeghte wonden heeft gesien. Noch compareerde een mr. Jacob Meynertsz. Conningh, out 46 jaren, ende mr. Heertgens Carelsz. van der Put, out 48 jaren, beide chirurgijns binnen deser stede. Ende hebben ter instantie ende bij haer mannewaerheden als vooren verclaert, getuycht ende geattesteert, dat sij, getuygen, hebben gesien aen den voornoemden Willem Loddingh, dat hij is gequetst geweest in 't jongtnie van sijn rechter ellenbooch in de tendoon die hem onderhout onder de vena basielica, neffens dien noch een siccatries off litteecken in deselve muskel, die uyt deselfde tendoon sijn oorspronck heeft; item eenige cicatriessen beneden in de handt met verlies van de voorste metacarpj ofte kootgens van sijn twee achterste vingeren en sijn duym. Sulcx dat sij, getuygen, verclaerden dat den voorszeghte Willen Loddingh is inhabiel om sijn werck te doen dat hij voor desen gedaen heeft. Eyndigende etc. Aldus gedaen en gepasseert binnen Alkmaar ten comptoire mijns notaris, ter presentie van eersamen Jan Cornelisz. Schoon ende Jacob Joosten, poorteren, getuygen van goede gelove, opten 17 marty 1637. Aelbert Jansen. Aerie Stevens. Jan Cornelisz. Schoon. Bij mij J.M. Coninck Hobbe, chyrurgijn. Mr. Heere van der Put, cirurgijn. Dit merck gestelt hij Jacob Joosten. B.J. Heerencarspel, notaris publicus.

VI. Acte van 14 september 1637 voor dezelfde notaris. Inventaris a.v. 113, fol. 75. Compareerde voor mij, Baert Jansz. Heerencarspel, openbaer notaris bij den Hove van Hollant geadmitteert, residerende binnen Alkmaar, en de getuygen naergenoemt: den eersame Blanckert, gewesene cock op het schip van capiteyn Jan Warnaertsz. Capelman van Alkmaar genaemdt de 'Lupaert', out omtrent 39 jaren, ende Symon Jansz. Taennevelt, quartiermeester op het voornoemde schip, out omtrent eenendertich jaren, beyde wonende binnen Alkmaar. Ende hebben bij haer mannewaerheden in plaetse van eede verclaert, getuycht en geattesteert ter instantie en versoecke van Teunis Willemsz., wonende mede binnen deser stede, hoe dat sij, getuygen, met den requirant op het voornoemde schip hebben gevaren ende dat denselven Tonnis Willemsz. mede in de slach, die de voornoemde capiteyn Jan Warnaertsz. Capelman tegen eenige Duynkercker schepen heeft gehouden, is present geweest (wesende marsklimmer). Ende mitsdien wel te weten, dat de voornoemde Teunis Willemsz. aen sijn slinckerhandt in de voorszeghte slach is gequetst. Datten requirant vóór van de slach is geweest gesont van lichaem en handen ende tot Duynkercken in 't gevangenhuys is gecureert. Gevende voor reden van wetenschap dat sij, getuygen, altoos in de gevanckenis tot verlossen bij den requirant sijn geweest. Noch compareerde voor mij, notario, en de getuygen voornoemt den edele mr. Frederick Jansz., chirugijn, ende mr. Jacob van Houten, stadtschirurgijn der stadt Alkmaar, beyde van bequamen ouderdom en wonende mede binnen Alkmaar. Ende hebben ter instantie en mannewaerheyt als vooren verclaert, dat sij de handt van de voornoemde Teunis Willemsz. hebben gesien ende gevisiteert, ende bevonden dat d'selve requirant heeft verlooren sijn achterste vinger met een gedeelte van 't achterste van de handt ende het voorste lit van de naestachterste vinger. Item dat het voorste lit van de middelste vinger mede gequetst is geweest en stijff gebleven, sulcx dat den requirant voortaan onbequaem is omme sijne dingen te doen, als hij wel vóór het vercrijgen van het accyden is geweest. Eyndigende hiermede elcx haer respective verclaringe. Bereyt sijnde etc. Aldus gedaen binnen Alkmaar ten comptoire mijns notaris, ter presentie van Pieter Cornelisz. Comans, poorter, en Jan Ambrosius, backer, getuygen etc. opten XIII september 1637. Heyndrick Claesen Blackrer, kock. Symen Jansen Tannevelt. Vrederick Jansz., chirurgijn. Jacob van Houten, chirurgijn. Pieter Cornelys Comas. Jan Ambrosus, backer. B.H. Heerencarspel, notaris publicus.

VII. Acte van 9 september 1639 voor dezelfde notaris. Inventaris deel 114, a.v., fol. 109. Compareerde voor mij, notario, ende de getuygen ondergeschreven Aechte Miesz., huysvrouwe van Symon Evertsz. Sander en varentman. Ende heeft bij haer vrouwewaerheyt in plaetse van eede verclaert, getuycht en geattesteert ter instantie ende versoecke van Maritge Jans, weduwe [van] wijlen Cornelis Allertsz. Cramer, wonende binnen der voorszeghte stede, hoe waer en waerachtich is 'tgeene volcht. Dat geleden omtrent vier jaren haer, getuygen, soone, genaempt Evert Symonsz. van de Duynkercker en vijants scheepen is ingenomen geweest ende dat hij tot Nieupoort in Vlaenderen gevanckelijck is gevoert ende aldaer een lange wijle heeft geseten. Ende alsoo hij, getuyge, geen middelen was hebbende omme haer voornoemde soon te verlossen en, de wisseling gecomen sijnde, sijn costgelt te voldoen, soo heeft sij, getuyge, versocht aen de man van de requirante [of] sij groote kennisse hadde off hij daerinne gelieffde assisteren ende haer daertoe die penningen wilde verschieten. Voorwaertoe hij wel genegen was, maer besorgende dat hij tot sijn uytgeschooten penningen niet wederom soude geraecken, soo maeckt hij swaricheyt. Doch soo haer, getuygen, suster wilde borch worden, soo wilde hij 't gaeren doen. Tot welcken eynde sij, getuyge, met haer suster, genaempt Diewer Mies, daernaer bij de voornoemde Cornelis Evertsz. is [ge]geen. Heeft de voorszeghte Diewer Miesz. alsoeden belooft aen voornoemde Cornelis Allertsz. dat hij alle 'tgunt hij quam te verschieten tot lossinge van de voornoemde Evert Symonsz. wederom te soude betaelen, en dat hij haer daervooren borch stelde, versoeckende dat hij, Cornelis Allertsz., sijn naerstich soude doen. 'Twelck hij aengenomen heeft ende oock volbracht. Noch compareerde Symon Aeriensz. Pap, wonende tot Coedijck, ende verclaerde dat hij ten tijde d'voorszeghte Aechte Miesz. ende Diewer Miesz. is gecomen ten huysen van de voornoemde Cornelis Allertsz. Dat hij alsoeden daer was en dat de voornoemde Cornelis Allertsz. 'tgunt voorszeghte staet hem, getuyge, heeft vertelt, daerbij voegende dat die voorszeghte aen den voornoemde Cramer daerop de hant heeft gegeven. Eyndigende hiermede haer verclaringe. Bereyt sijnde etc. Aldus gedaen en gepasseert binnen Alkmaar, ter presentie van Willem Jacobsz. en Cornelis Symonsz., bierdragers, getuygen etc. op den IX september 1639. Dit merck gestelt bij Aecht Miesz., Symon Aeriensz. Pap. Wyllem Jacobsz. Dit is gestelt bij Cornelis Symonsz. B.J. Heerencarspel, notaris publicus.

VIII. Acte van 5 maart 1644 voor notaris Pieter Fransz. te Alkmaar, inventaris a.v., deel 135, fol. 326.

Op huyden den Ven marty compareerden voor mij Pieter Fransz., openbaer notaris, bij den Hove van Hollant geadmitteert, binnen Alcaer residerende, ende de getuygen naegenoemt: Jacob Crijnsz., luytenant, Dirck Pietersz., schipper, Barent Harmensz., onderstierman, Aelbert Claesz., schrijver, ende Michiel Cornelisz., bottelier. Ende hebben ten versoecke van den edele Cornelis Dirxsz. Kuyten, capiteyn op een oorloochschip ten dienste deser lande, verclaert, getuycht ende gedeposeert warachtich te wesen, dat sij, deposanten, neffens den requirant op het schip genaemt de 'Valck' den XXI octobris lestleden t'seyl gegaen sijn uyt het Vlie om te convoyeren, beneffens noch vijff andere oorloochschepen, de Oostersche en Noorsche vloote. Ende comende tusschen het lant ende t'sant des anderen daechs hebben vernomen dertien Duynkerckers, die den geheelde nacht om de vloote hengelde, sulcx dat de requirant als commandeur over de ses convoyers resolveerde nae de voorszeghte dertien Duynkerckers te wenden, op ten XXIII der voorszeghte maent als 'smorgens in den dageraet. Ende 't seyn gegeven hebbende om slach te leveren heeft [het] Godt de Heere belieft de genade te gunnen dat de admirael van de Duynkerckers in brant geschoten ende gesoncken is, blijvende met alle sijn scheepsvolck die deerlijck riepen om gebercht te werden. Doch dewijle de andere twaelf Duynkerckers noch eenich quaet meenden te doen ende onse oorloochschepen op hun aensettende, hebben die voorszeghte twaelf Duynkerckers de vlucht genomen in sulcker voegen dat de geheele vloote in salvo gebracht is. Waerna den requirant nae verscheyden onweder met hagel en snee eyntelijck met het voorszeghte schip gecomen is tot Maesterlant in Noorwegen op ten vierden november anno voorszeght, alwaer s'anderen daechs aen den requirant tijdinge gebracht werde uyt den naem van den admirael van den vloote met Jan Sybrantse, schipper, door storm masteloos incomende, geconvoyeert bij Jan van Galen, dat den requirant met sijn schip niet en soude vertrecken uyt Maesterlant, alsoo deselve admirael acte hadde van den heere Carel van Cracau, resident bij Sijne Conincklijke Mayesteit van Denemarcken vanwege de Hoochmogende Heeren Staten Generael, gelijk oock als selven admirael den VIIen november voorszeght deselve acte aen den requirant overgelevert heeft. Waerop oock denselven admirael met noch een Sweets schip, sijnde alle deese seer rijckelijck geladen, ende soo geseyt werde, wel acht tonnen gouts waerdich te sijn, binnen Maesterlant hebben moeten blijven leggen totdat deselve wederom claer ofte gereet waren. Ende dat ondertusschen alsulcken contrarie wint gewayt heeft, dat het niet mogelijk is geweest uyt Maesterlant nae Hollant ofte die rendevoes plaets te seylen, sooals mede geene schepen vandaer geseylt sijn ofte hebben connen seylen. Waeromme sij, getuygen, met den voorszeghte admirael ende noch vier andere schepen uyt Maesterlant seylen op Carsdach anno voorszeght weder door contrarie wint vervallen sijn in de Lange Sont, alwaer sij, deposanten, met haer bijhebbende schepen door contrarie wint hebben moeten verblijven. Behalven dat Jan Sybrantsz., schipper, voerende een fluyt met twaelf stucken, hem verhaeste om uytte boech voer met sijn boot, met groot p[er]ryckel, uyt oorsaecke [dat] deselve verboden goederen inhaddende ende bevreesd was voor vier coninghsschepen, die aldaer bij haer, getuygen, lagen. Waerna sij, deposanten, om dieswille dat den voorszeghte admirael niet gerade vonde met p[er]ryckel uyt te loopen ende Jan Sybrantsz. te volgen, des anderen daechs mede seyl gemaect hebben ende, naedat se om trent drie weecken in see gesworven hadden, eyntelijck gedrongen sijn geweest door verlies van anckers en gebreck van victualie ende drinckwater, in Engellant met veel p[er]ryckel in te loopen, tot sij, deposanten, door Goodes hulpe vandaer scheydende opten XIXen february lestleden binnen Tessel met seer hart wint en weder behouden gecomen sijn. Eyndigende hiermede haer verclaringe, met presentatie van deselve tot allen tijden gestant te doen en desnoots sijnde bij eede te stercken. Aldus gedaen en gepasseert binnen Alcaer, ter presentie van den edele Cornelis van Molenvliet, bailliu van Haringscarspel, en Wyert Gerritsz., poorteren deser stede als getuygen. Jacob Krijnsz., luytenant. Schipper Dirck Pietersz. Barent Harmensz. Schrijver Aelbert Claesz. Bottelyer Micgiel Cornelyssen. C.V. Molenvliet 1644. Dit merck bij Wyert Gerritsz. gestelt. P. Franssoon, notaris, scripsit 1644.

Een korte nabeschuwing met betrekking tot de hier ter sprake gekomen drie commandanten van oorlogsschepen zal thans wellicht nog welkom zijn, omdat hun namen niet of nauwelijks in de gedrukte bronnen zijn aangehaald. De ondervolgende biografische gegevens heb ik in hoofdzaak ontleend aan de Alkmaarse notariële protocollen: gemakshalve draag ik deze in verkorte notities dan hier voor.

Harman Boldewijnsz. was blijkens een acte, op 29 juli 1623 verleden voor notaris J.C. van der

G(h)eest (deel 52), kapitein; op 25 maart 1632 passeerde voor die notaris (deel 65) een man, die zich "Schotsman en soldaet van capteyn Harmen Boldewijnsz. op een schip van oorlooch ten dienste van de Geunieerde Nederlanden" noemt. Boldewijnsz. voerde van 1629 - 1633 het bevel over het schip de *Luyppaert*, hetzelfde schip dat onder Capelman tegen de Duinkerkers ten onder zou gaan (zie de hierboven weergegeven acten nrs. IV, V en VI). In augustus 1633 viel Boldewijnsz. met dit schip in Texel binnen. Zelf vertrok hij toen naar zijn woonplaats Alkmaar, zijn luitenant Baltis Claesz. droeg hij op om "een vatgen bier voor de gasten t'scheep te doen commen" (acte voor notaris C. van der Geest te Alkmaar van 21 november 1633, deel 109). In een tweetal acten voor notaris B.J. Heerencaspel te Alkmaar van 12 december 1639 en 6 november 1642 (delen 129 en 115) wordt hij respectievelijk aangeduid als "gewezen capitein" en als "oud-capitein te water". Harman Boldewijnsz. werd op 13 december 1653 te Alkmaar in de Grote of St. Laurenskerk in zijn eigen graf Middelkerk (schip) nr. 328 begraven. Zijn eerste vrouw Jannetje Cornelis werd te Alkmaar in de Grote Kerk begraven op 10 januari 1631, waarna hij voor medio 1636 hertrouwde met Aefgen Michiels, dochter van Michiel Symonsz. "compassemaker", die op 3 augustus 1654 als zijn weduwe testeerde voor notaris Pieter Fransz. te Alkmaar, waarna zij op 12 maart 1661 in hetzelfde graf werd bijgezet.

Jan Warnarsz. Capelman commandeerde zoals boven blijkt aanvankelijk de *Luyppaert* en daarna 't Wapen van Alcaer met 80 koppen en 24 stukken geschut in de expeditie naar de Sont (vgl. G.W. Kernkamp, *De sleutels van de Sont*, Den Haag, 1890, blz. 324, waar zijn naam onjuist wordt gespeld; en J. Belonje, *Het oorlogsschip "De Alkmaar"* en zijn wapenfeit hij Kijkduin in 1673, *Mededelingen* nr. 24, 1972, blz. 11 en 51). Hij was de zoon van Warner Aelbertsz. Capelman, die als 36-jarig "lijndraeyer" genoemd wordt in een getuigenverklaring voor notaris P.C. Heerencarspel te Alkmaar (deel 100). Hij was gehuwd met Jannetje Willems, bij wie hij drie dochters had: Machteldgen, Gerritgen en Maritgen (acte notaris C.J. Baert te Alkmaar, 13 februari 1637; deel 98). "Capteyn Jan Wernertsz. Capelman" werd op 16 september 1662 begraven in het noorderkruis (transept) van de Grote Kerk te Alk-

Gevelsteen van een woonhuis te Alkmaar, aan de Oudegracht zuidzijde, waarschijnlijk voorstellend het oorlogsschip de 'Valk' van kapitein ter zee Cuyten.

maar. Cornelis Dirksz. Cuyten voer als kapitein op het oorlogsschip de "Valck" van 220 last, in 1612 te Amsterdam gebouwd (J.E. Elias, *De vlootbouw in Nederland in de eerste helft der 17e eeuw*, Amsterdam, 1933, blz. 18, n. 7); ook commandeerde hij het oorlogsschip de "Elias" (H. Winkel-Rauws, *Nederlandsch-Engelsche samenwerking in Spaansche wateren*, Amsterdam, 1947, blz. 28 en 125). "De manhafte capiteyn Cornelis Dirksz. Cuyten, poorter van Alkmaar", gehuwd met Rijkge Barentsdochter compareerde aldaar in acten van 22 april en 5 juli 1631 (Notarieel archief Alkmaar, deel 43) en 25 april 1633 (deel 59). In acten van 11 april 1633, 3 april 1642 en 5 maart 1644 wordt als zijn luitenant genoemd nâ Symon Ruyters (1627) Jacob Crijnsz. of Quirijnsz. (delen a.v. 122 en 135). Hij diende in 1645 en 1649 nog steeds als kapitein op een oorlogsschip blijkens acten a.v. van 10 en 13 juni 1645 en 4 januari 1649 (delen 115 en 137 a.v.). Zijn als kapitein verdiende gage cedeerde hij bovendien bij acte voor notaris F.F. Hoogsant te Alkmaar op 7 december 1643 (deel 170 a.v.). Nadat "de vrou van capiteyn Cuyten" in de St. Laurenskerk te Alkmaar was begraven op 26 april 1641, is "capiteyn Cornelys Dirksz. Kuyten" daar op 27 mei ook bijgezet in het graf nr. 2 der Zuiderkapel A. Op 17 maart 1627 had Cuyten in Alkmaar aan de Oudegracht zuidzijde een huis en erve gekocht, met daarbij een eigen steeg aan de oostzijde "ende zijnde onder een dack beslooten" (Oud-rechterlijk archief te Alkmaar, deel 146, fol. 56). Dit archief wijst het pand aan als de nog bestaande woning, afgebeeld sub 125 op blz. 49 van G. van Arkel en A.W. Weissman, *Noord-Hollandsche Oudheden*, II, Amsterdam, 1894. Het moet Cuyten zijn geweest die dit woonhuis van een nieuwe voorgevel heeft voorzien, waarin behalve voorstellingen van kanons voorts zijn te zien: in het centrum zijn wapen gedeeld: 1. de Friese adelaar, 2. een merk; 3. helmtken: een uitkomende vuist, een zwaard rechtop houdende) - en terzijde twee gedenkstenen, waarop een oorlogsschip op zee in reliëf is gebeeldhouwd. Naar de tijd te oordelen kan het moeilijk anders of het gaat hier om het schip de "Valck", dat Cuyten (vgl. de acte hierboven sub VIII) in 1644 nog heeft gecommandeerd.

Noten

1. Haarlem, 1859, deel II, blz. 89
2. J. van Venetien, *Hart van Kennemerland*, IJmuiden, 1968, blz. 148
3. Deze gebeurtenis maakte zo'n indruk, dat Vondel het niet beneden zijn waardigheid achtte haar in een sonnet te beschrijven onder aanhaling van Vergilius, *Aeneis*, VI, 515. (Vgl. ook A. Verwey, *Vondel. Volledige Dichtwerken*, Amsterdam, 1937, blz. 775. en A.W. Weissman, *Noord-Hollandsche Oudheden*, I, Amsterdam, 1891, blz. 108/109). Het kanon, een werkstuk van gieter Remi (gius) de Halut, van wiens meesterhand een groot deel van het geschut op de "onoverwinnelijke vloot" van 1588 afkomstig was, in dit geval gedateerd "1551", wordt ook nu nog in het Stadhuis te Enkhuizen bewaard (zie *Oud-Holland*, LII, 1935, blz. 233 e.v.)
4. W. Bilderdijk, *P.C. Hoofts Gedichten met Ophelderende Aanteekeningen*, II, Leiden, 1823, blz. 125. Zie ook: *Jaarboek van het Centraal Bureau en het Iconografisch Bureau*, XXXI, 1977, blz. 144
5. *Notulen van Hoofdingelanden van 24 december 1622. Inventaris Oud-Archief de Zijpe en Hazepolder nr. 16*
6. *Notulen a.v. van 1 mei 1627. Inventaris 179 a.v.*
7. Hier wordt bedoeld op de bewoners van de aangrenzende Wieringerwaard, wellicht ook op het eiland Wieringen en op de dorpen Petten, Callantsoog en Huisduinen.
8. Het algemene bestuur placht bij gebreke van aanwezigheid van veraf wonende hoofdingelanden (bijvoorbeeld die te Amsterdam, Den Haag enz. gevestigd waren) de in de naaste omgeving van de Zijpe wonende collega's als "hoofdingelanden in loco" te machtigen tot het treffen van beslissingen van allerlei aard.
9. *Notulen van Hoofdingelanden van 1 mei 1627. Inventaris Oud-Archief de Zijpe en Hazepolder nr. 16*
10. Zie *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging van Zeegeschiedenis* nr. 24, 1972, blz. 11 e.v.

De spekopbrengst van de geharpoeneerde walvissen in het Arctische vangstgebied gedurende de periode 1719 - 1760.

P. Dekker

In de afgelopen jaren is er een tweetal belangrijke publicaties verschenen, waarin onder andere melding wordt gemaakt van de spekopbrengst per geharpoeneerde walvis ten tijde van de aloude Nederlandse Arctische walvisvangst in de 17e en 18e eeuw. Het betreft de studies van A.M. van der Woude, *Het Noorderkwartier* (Wageningen, 1972), blz. 438-443 en de grafieken 6.12 en 6.13 op blz. 813-814, en C. de Jonge's *A short history of old Dutch whaling* (Pretoria, 1978), tabel 6 op blz. 59/60.

Het belangrijkste aspect dat op die plaatsen in genoemde studies naar voren komt is de constatering dat, zoals ook De Jong in zijn hoofdstuk "Walvisvaart" in de *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden* (deel 3, Bussum 1977, pag. 344) stelt, de walvissen die in Straat Davis werden gevangen "aanzienlijk groter" zouden zijn dan die in het oude vangstgebied ten oosten van Groenland werden geharpoeneerd. Beide historici nemen ook aan, dat dit verschil in grootte mede oorzaak was van een "verschuiving", die rond 1719 zou zijn opgetreden met betrekking tot de schepen, van het oude naar het nieuwe vangstgebied. In mijn studie over de Amsterdamse vaart op Straat Davis in de periode 1719-1746 (Cornelis Douwes, nr. 53, jaargang 1978) mocht ik reeds aantonen, dat van deze door Van der Woude en De Jong aangenomen "verschuiving" veel minder sprake is geweest dan zij naar voren brengen. De Straat Davisvaart kende namelijk een in hoofdzaak geheel eigen ontwikkeling, rond 1719, die zich ook in de volgende jaren manifesteerde door de vestiging van veelal nieuwe rederijen, die nooit eerder bij de walvisvangst in het oude gebied, ten oosten van Groenland, betrokken waren geweest en die in de zeestraat de vangst gingen uitoefenen met een voornamelijk klein scheepstype. Dit type was geheel anders dan dat van de walvisschepen in het oude vangstgebied, dat immers voornamelijk uit fluiten en de zich daar uit ontwikkelde bootschepen bestond. De walvisschepen in Straat Davis waren echter hoofdzakelijk kleinere galjoten en hoekers die in de overige seizoenen ook veel meer voor de vaart naar andere bestemmingen werden gebruikt dan de "Groenlandvaarders" van het oude vangstgebied. Het waren dus niet van die specifieke, voor de vangst gebouwde vaartuigen als de eerder genoemde grote walvisfluiten en bootschepen. Deze laatste kregen pas rond 1726 een grotere stem in het kapittel, toen er langzamerhand wel een geregelde verschuiving plaats ging vinden, met dezelfde schepen in verschillende jaren, tussen de beide vangstgebieden. Tijdens de enorme opkomst van de Straat Davisvaart in de beginperiode 1719-1721 was hier echter nog geen sprake van en kwamen de walvisschepen uit het oude gebied zeker niet in belangrijke mate af op de grotere walvissen in de zeestraat. Of inderdaad deze walvissen in Straat Davis gemiddeld wel zo groot waren als genoemde historici vermelden, betwijfelt schrijver dezes ook sterk en wel op de volgende gronden.

Zowel Van der Woude als De Jong hebben voor hun studie de tabellen gebruikt, die Hermann Wätjen in 1919 publiceerde als onderdeel van zijn studie "Zur Geschichte des holländischen Walfischfanges von der zweiten Hälfte des 17. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts", in *Hansische Geschichtsblätter*, deel 45, pag. 286-290. Wätjen stelde zijn tabellen samen uit de vermelde gegevens in de "Lijsten van de Hollandse, Hamburger, Breemer, en Emder Groenlands- en Straat Davidsvaarders", die jaarlijks onder andere te Amsterdam in voorgedrukte staat werden uitgegeven en grotendeels bewaard gebleven zijn in het Gemeente Archief te Amsterdam en uit de door Gerret van Sante in zijn bekende "Alphabetische Naam-Lijst van alle de Groenlandsche en Straat-Davissche commandeurs . . . enz. (Haarlem, 1770) verzamelde gegevens. Hij kwam zo tot twee iets van elkaar afwijkende staten. De Jong gebruikte voor zijn studie de hoogste cijfers uit de jaarlijkse getallen van Wätjen. De becijferingen die De Jong en Van der Woude maakten, afgezien van de reeds door Wätjen geconstateerde verschillen tussen de jaarlijsten en Van Sante, houden er echter geen rekening mee dat de beide door de Duitse historicus gebruikte bronnen in hun totalen een aantal zaken veronachtzamen. Dit betreft: a. het spek van robben en walrussen; b. het spek van andere dan de z.g. Groenlandse wasvissen en dat van "geborgen" dieren; c. het in Straat Davis door handel met de Eskimo's verkregen spek. Als deze zaken wel ingecalculeerd worden, blijkt dat dit vooral van invloed is op de uit de gegevens van Wätjen gedistilleerde grootte van de geharpoeneerde walvissen